

דעת הקהל והביטחון הלאומי

ציפי ישראלי

האירועים האלימים שהתפתחו בזירה הישראלית-פלסטינית בסתיו 2015 העמידו את הסוגיה הביטחונית במרכז השיח הציבורי בישראל, לאחר ששנה זו הייתה ברובה שנת שגרה במובן זה. במערכת בחירות לכנסת ה-20 (מארכס 2015) נדחק הנושא הביטחוני לשוליים, כשנושאים כלכליים-חברתיים תפסו את מרכז תשומת הלב. זאת, למרות שברקע ריחפה כל העת האופציה להתלקחות, בעיקר בעקבות מבצע 'צוק איתן'. במאמר זה יוצגו עמדות הציבור לגבי סוגיות ביטחוניות מרכזיות, בהסתמך על מגוון סקרי דעת קהל שתוצאותיהם פורסמו.

האיומים הביטחוניים

רוב הציבור העריך באופן עקבי למדי את רמת האיומים על מדינת ישראל כגבוהה עד גבוהה מאוד (74-80 אחוזים).¹ לעומת זאת, בתחושות הביטחון האישי ניכרה תנודתיות רבה. ערב ראש השנה 2015 חשו 40 אחוזים מהציבור כי במצב הביטחון האישי שלהם לא חל כל שינוי, 33 אחוזים מהציבור דיווחו על הרעה במצבם ו-23 אחוזים דיווחו על שיפור.² שבועיים בלבד לאחר מכן, בחלוף שבוע מתחילת ההסלמה, תמונת המצב השתנתה בצורה מהותית.³ כ-80 אחוזים מהציבור טענו כי הם חשים בטוחים פחות, ורק 21 אחוזים דיווחו שלא חל שינוי בהרגשתם.⁴ נראה כי תחושת הביטחון האישי תלויה, אפוא, במצב הרוח ובאירועים משתנים, כפי שהם מתרחשים ומתפתחים. ב-2015 התפרסם מסמך 'אסטרטגיית צה"ל', שבין היתר הגדיר את האיומים האסטרטגיים על ישראל, אך ללא דירוג. נראה כי האיום הביטחוני שנתפס כחמור והמרכזי ביותר בעיני הציבור מגיע מהזירה העזתית. הציבור דירג את ירי הרקטות ואת מנהרות הטרור מעזה כאיום הראשון במעלה. אחריו נמצאו הגרעין האיראני והזירה הפלסטינית, אם כי ב-2015, מעטים דירגו את האפשרות שאינתיפאדה נוספת

תפרוץ כנושא מדאיג במיוחד.⁵ מעניין לציין בהקשר זה כי הרמטכ"ל, גדי אייזנקוט, טען בפברואר 2015 כי החזית הראשונה הצפויה להתלקח היא הזירה הפלסטינית.⁶ הזירה הסורית, 'המדינה האסלאמית' ואל-קעאדה נמצאו בתחתית רשימת האיומים.⁷ נראה כי 'המדינה האסלאמית' לא השתרשה, נכון לכתיבת שורות אלה, כאיום מרכזי, בדומה לתפיסה שמוצגת על ידי מערכת הביטחון.⁸ לגבי חזבאללה, תמונת האיום משתנה מאוד. חזבאללה כאיום זוכה בחלק מהסקרים למקום מרכזי בתחושת האיום ובאחרים הוא נמצא בשוליים,⁹ למרות שהוא מוצג על ידי הרמטכ"ל כאויב המסוכן.¹⁰ ייתכן שהדירוג מושפע מהזיכרון הציבורי הקצר. איום חמאס שהתחדד בעקבות מבצע 'צוק איתן' קרוב מבחינה כרונולוגית, ולכן נתפס כמאיים יותר מחזבאללה. להלן תוצג תמונת המצב לגבי עמדות הציבור, אשר תפורט לפי שלוש הזירות המרכזיות המטרידות את הציבור הישראלי: זירת עזה בפרט, הסוגיה הפלסטינית בכלל והסוגיה האיראנית.

עמדות הציבור

זירת עזה

לאחר שהסתיים מבצע 'צוק איתן' עמדה במרכז השיח הציבורי השאלה – מתי יפרוץ הסבב הבא. בחלוף הזמן, היחס של הציבור ל'צוק איתן' נראה אמביוולנטי: מצד אחד, שררה הסכמה חוצת מפלגות על כך שההחלטה לצאת למבצע הייתה מוצדקת (במהלך המבצע כ-90-95 אחוזים, בחלוף חצי שנה עד שנה – כ-80 אחוזים).¹¹ ממצא זה אינו מפתיע, שכן הן בקרב הממסד הפוליטי-ביטחוני (כולל סיעות האופוזיציה) והן בשיח התקשורתי שרר קונצנזוס ביחס לצדקת המבצע. נראה ש"אפקט התכנסות סביב הדגל", האופייני למדינות דמוקרטיות בתחילת הלחימה, המשיך לפעול במקרה זה גם בחלוף זמן.

לגבי תוצאות המבצע עולה תמונה מורכבת יותר. ככל שחלף הזמן, הציבור נחצה ביחס לשביעות הרצון ממנו ולתחושת ההצלחה בו. התחושה האמביוולנטית ניכרה הן ביחס לשאלה: "האם אתה מרוצה או מאוכזב" (41 אחוזים לא מאוכזבים ולא מרוצים, 32 אחוזים מרוצים ו-27 אחוזים מאוכזבים), הן ביחס לתוצאות המבצע (50 אחוזים הגדירו את התוצאות טובות, ואילו 47 אחוזים הגדירו אותן כלא טובות),¹² והן ביחס למצב הביטחוני בעקבות המבצע (54 אחוזים מהציבור סברו כי 'צוק איתן' לא הביא לשיפור במצב הביטחוני של ישראל, 32 אחוזים טענו כי חל שיפור ו-11 אחוזים סברו כי המצב הידרדר).¹³ יתרה מזו, מספר הישראלים שסברו כי ישראל היא שניצחה במבצע נמצא בירידה, ובהתאמה גדל מספר הישראלים שסברו כי חמאס ניצח. כבר

במהלך המבצע ניכרה ירידה בתחושת הניצחון (ביולי 2014 העריכו 71 אחוזים כי ישראל מנצחת במערכה, ואילו באוגוסט צנח המספר הזה ל-51 אחוזים. ב-2015 הוא עמד על 46 אחוזים). לעומת זאת, עלה מספר הסבורים כי חמאס הוא שניצח (מ-6 אחוזים ביולי ו-4 אחוזים באוגוסט 2014 – ל-20 אחוזים ב-2015).¹⁴

ייתכן כי תחושת האמביוולנטיות של הציבור ביחס לתוצאות המבצע, כפי שהשתקפה בתוצאות הסקרים, נבעה בין היתר מכך שבניגוד לקונצנזוס ששרר סביב מהות המבצע, הרי ביחס לניהולו ניכרה מחלוקת שחלחלה גם לשיח הציבורי. למשל, עלתה שאלה: האם נעשה כל הנדרש וכל הניתן על מנת שאיום זה לא ישוב ויאתגר את התושבים ביישובים הקרובים לגדר הרצועה בפרט, ואת מדינת ישראל בכלל? בנוסף, סביר להניח שהתפיסה האמביוולנטית נבעה גם מסמיכות הסבבים נגד חמאס. עוד בזמן המבצע סבר רוב הציבור (71 אחוזים) כי קיים סיכוי נמוך לכך שיביא לרגיעה מוחלטת מול עזה לשלוש שנים לפחות.¹⁵ גם כשנה לאחר המבצע, בעת כתיבת שורות אלה, לא ניכרה ציפייה ציבורית למבצע צבאי שיביא בעקבותיו שקט מוחלט. ההנחה הרווחת היא כי סבב הסלמה נוסף הוא שאלה של זמן. המקסימום שניתן להשיג זו דחיית הסבב הבא ככל הניתן. גם העובדה שבשנה זו נמשך בטפטופים ירי הרקטות מעזה (גם אם הערכת מערכת הביטחון היא שחמאס מונע בכל האמצעים ירי מכוון כלפי ישראל, וכי הרקטות ששוגרו מעזה נורו על ידי ארגונים אחרים) משפיעה, באופן טבעי, על עמדות הציבור בנושא זה.

הסכם עם חמאס

עם סיומו של מבצע 'צוק איתן' עמדה על סדר היום האפשרות לגבש הסכם הפסקת אש ארוך-טווח בין ישראל לחמאס שבמסגרתו, בין היתר, יסוכמו דרכים לשיקום רצועת עזה, ותיבחן האפשרות שישראל תאפשר לחמאס להקים נמל ותפתח את המעברים לסחורות. במהלך 2015, סוגיה זו לא נכללה כמעט בסדר היום הפומבי בישראל. ביוני-אוגוסט 2015 הופיעו מעט דיווחים תקשורתיים על כך שמתקיים משא-ומתן חשאי בין ישראל לחמאס בדבר הסדרה לטווח ארוך, אך ללא תוצאות. ראש חטיבת המחקר באמ"ן, תת-אלוף אלי בן מאיר ואנשים נוספים הדגישו את התפקיד המכריע של תהליך שיקום הרצועה במניעת סבב האלימות הבא. בשנה שחלפה מאז, ישראל אכן פתחה במידה רבה את המעברים לרצועה, והיא מאפשרת הכנסת סיוע בדמות חומרי שיקום אזרחי לרצועת עזה, אולם ההערכה היא שהמצוקה ההומניטרית בעזה עלולה להאיץ תהליכי הסלמה והידרדרות לסבב עימות נוסף בין ישראל לחמאס. נראה כי הציבור אינו מעורב בסוגיה זו שכאמור, לא נמצאת כמעט בסדר היום. כשבוחנים

את דעת הקהל בעניין משא-ומתן עם חמאס לאורך השנים, עולה תמונה עקבית של הסכמה רחבה על כך שאין לנהל שיחות עם חמאס. כך גם בשנה האחרונה (כ-70 אחוזים מתנגדים).¹⁶ חלק גדול מהציבור אף סבר כי חמאס אינו מעוניין לשמור על השקט (57 אחוזים).¹⁷

לסיכום, סביר להניח שהזירה העזתית תמשיך להטריד את הציבור הישראלי גם ב-2016, בתלות במצב הביטחוני בפועל. הסתירות בעמדת הציבור משקפות מעין הסתגלות דטרמיניסטית לתופעת הסבבים. יהיו שיאמרו כי קיימת הבנה והתפכחות ציבורית לגבי מאפייני העימותים והאילוצים שאלה מציבים בפני ישראל, וכן לגבי הסיכוי המוגבל להשיג מטרות אסטרטגיות בלחימה בחמאס.

הזירה הפלסטינית – יהודה, שומרון וירושלים

במהלך 2015, על רקע קיפאון מדיני (מאז אפריל 2014, בעקבות כישלון השיחות בין ישראל לרשות הפלסטינית, שנערכו בתיווכו של מזכיר המדינה האמריקאי, ג'ון קרי), חלה עלייה במספר פיגועי הטרור ובניסיונות לפיגועים ביהודה ושומרון ובירושלים. למרות העלייה שנרשמה במספר הפיגועים שבוצעו על ידי פלסטינים, הנושא לא נכלל כמעט בסדר היום הציבורי והתקשורתי. רק בסוף ספטמבר, כאשר חלה הסלמה משמעותית באירועים הביטחוניים, הזירה הפלסטינית הפכה שוב למרכזית. ממצאים מסקרי דעת קהל מצביעים על תמונה מורכבת בהקשר זה.

מצד אחד, הציבור תמך באופן עקבי בניהול משא ומתן בין ישראל לרשות הפלסטינית (62-75 אחוזים),¹⁸ והאמין שהמשך הקיפאון המדיני מזיק לביטחון ישראל (כ-60 אחוזים). תמיכה זו נמשכה גם בתקופת ההסלמה האחרונה (60 אחוזים בעד).¹⁹ מצד שני, רק מעטים האמינו שמשא ומתן אכן יוביל בשנים הבאות לשלום, וגם כאן, ההסלמה באירועים מאז סתיו 2015 לא גרמה שינוי בעמדות (כ-20 אחוזים מאמינים שמשא ומתן יוביל לשלום, לעומת כ-70 אחוזים שאינם מאמינים בכך).²⁰

אשר לאפשרות שתפרוץ אנתפיאדה שלישית מאורגנת, סקרי "מדד השלום" שעקבו אחרי עניין זה בשנה החולפת מעלים תמונה משתנה: באוקטובר 2014 העריכו 32 אחוזים שמדובר בראשיתה של אנתפיאדה מאורגנת, כאשר 58 אחוזים מהנשאלים אימצו את ההערכה שההתרחשויות אינן אלא פעולות יחידניות, שנעשו ביוזמה מקומית.²¹ במאוס 2015 סברו 49 אחוזים כי הסיכויים לאנתפיאדה שלישית גבוהים, לעומת 40.5 אחוזים שהעריכו כי הסיכויים לכך הם נמוכים.²² באפריל 2015 העריכו 53 אחוזים מהציבור כי אם לא יתקיים משא ומתן, קיים סיכוי גבוה לכך שתפרוץ אנתפיאדה שלישית,²³ ואילו בסקר שנערך בספטמבר 2015, זמן קצר לפני פרוץ גל האירועים האלימים,

סברו 44.5 אחוזים מהנשאלים שהמצב ללא הסכם יכול להימשך רק זמן קצר – עד שנה, כחמישית היו בדעה שהוא יכול להימשך שנתיים-שלוש, ורק מיעוט (26 אחוזים) העריך שמצב היחסים הנוכחי בין ישראל לפלסטינים יכול להימשך יותר משלוש שנים מבלי שתפרוץ אלימות רבתי, גם ללא הסכם.²⁴ נראה, אם כן, כי הציבור מודע באופן יחסי למשמעויות העולות ממצאות ה"אין משא ומתן". השאלה העולה בהקשר זה היא – איזה פתרון מעדיף הציבור?

הפתרון המועדף לסכסוך עם הפלסטינים

התמיכה הציבורית בפתרון "שתי מדינות לשני עמים" הייתה גבוהה ויציבה בשנים 2003–2013, כולל בעתות משבר וללא תלות בהרכבה הפוליטי-המפלגתי של הממשלה (תמיכה של קרוב ל-70 אחוזים).²⁵ בשנה האחרונה אמנם ניכרה ירידה, אולם מדובר עדיין בתמיכה גבוהה (כ-50–60 אחוזים), כולל בעקבות ההסלמה מאז סתיו 2015.²⁶ אפשרויות אחרות לפתרון הסכסוך זוכות לשיעור תמיכה נמוך. רק חלק קטן היה מעוניין בשמירה על הסטטוס קוו (27–30 אחוזים), ומיעוט (10–30 אחוזים) היה מעוניין בסיפוח תושבי השטחים והקמת מדינה אחת תחת שלטון ישראל.²⁷ על פי תשובותיהם של נשאלים, רוב הציבור סבר כי לסיפוח יהודה ושומרון יהיו השלכות שליליות ביותר עבור מדינת ישראל (52–72 אחוזים).²⁸

זה המקום לציין כי נודעת חשיבות לניסוח הקליט "שתי מדינות לשני עמים", שהשתרש בציבוריות הישראלית לאורך שנים. הציבור אינו מכיר לעומק את המציאות המדינית בהקשר זה. כאשר הציגו לו בשאלוני הסקרים את הנגזרות המעשיות של אמירה זו עלתה תמונה מורכבת יותר, שעיקרה: כאשר שולב בשאלת שתי המדינות הביטוי "הסכם קבע", ירדה התמיכה ברעיון ל-40–47 אחוזים (והיא נמצאת במגמת ירידה קלה בשנים האחרונות).²⁹ כאשר הציבור נשאל לגבי עקרון ההכרה ההדדית בזהות הלאומית של שני העמים, כחלק מהסדר הקבע ולאחר שכל הסוגיות במחלוקת ייפתרו ותוקם מדינה פלסטינית, ניכרה ירידה בתמיכה ברעיון שתי המדינות (44 אחוזים בעד).³⁰ רק 21 אחוזים תמכו ביוזמת השלום הערבית, הקוראת להכרה ערבית בישראל ולנורמליזציה ביחסים עימה, לאחר סיום הכיבוש בשטחים שנכבשו ב-1967 והקמת מדינה פלסטינית.³¹ הציבור חצוי גם לגבי סוגיית פינוי ההתנחלויות בשטחים במסגרת הסכם שלום קבע בין ישראל לבין הפלסטינים (48 אחוזים מתנגדים, 46.5 אחוזים בעד).³² כאשר נשאלו באופן ספציפי לגבי גושי ההתנחלויות, רוב גדול (68 אחוזים) של הנסקרים היהודים הסכימו להשארת גושי ההתנחלויות הגדולים בריבונות ישראל במסגרת הסכם שלום.³³ וכן: רוב הציבור האמין כי ההתנחלויות תורמות לביטחון.³⁴

ירושלים

ההסלמה שהחלה בסתיו 2015 העלתה את סוגיית ירושלים לסדר היום הציבורי במידה ניכרת. למרות שמאז ומתמיד הייתה ירושלים בלב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, היא לא הטרידה כמעט את הציבור הישראלי, כך גם במרבית חודשי 2015. יש לזכור כי נושא זה לא הופיע במרכז סדר היום התקשורתי, ולכן סביר להניח שהציבור הישראלי לא היה מודע לסוגיית הר הבית ולמתרחש בשכונות הערביות במזרח-ירושלים. הסיסמה "ירושלים המאוחדת" התקבעה במשך שנים בשיח הישראלי. גם ב-2015, סוגיות אלו לא נתפסו בעיני הציבור כחלק מרשימת האיומים הביטחוניים המשמעותיים שהוצגו עד כה.

מאז הצטברו כמה נתונים ראשוניים לגבי עמדת הציבור היהודי בנושאים הקשורים לירושלים, אשר מן הסתם מושפעת במידה רבה מההתרחשויות האלימות בעיר. על פי סקר, 57 אחוזים מהנשאלים היהודים סברו כי יש לאפשר ליהודים להתפלל על הר הבית.³⁵ לעומת זאת, לפי סקר אחר, שיעור דומה של נשאלים תמך בהטלת איסור גורף על עליית יהודים להר הבית, עד שהמצב יירגע.³⁶ נראה כי התמונה עשויה להתבהר רק לאחר התייצבות המצב בעיר.

בסוגיית חלוקת ירושלים: בסוף 2014 התנגד חלק גדול מהציבור להעברת השכונות הערביות במזרח-ירושלים לפלסטינים, גם במסגרת חוזה שלום קבע עימם (56 אחוזים נגד, 38 אחוזים בעד).³⁷ לעומת זאת, מסקר שנערך לאחר פרוץ ההסלמה עולה תמונה הפוכה: 69 אחוזים מהציבור היו מעוניינים להתנתק מהשכונות הערביות במזרח-ירושלים, ורק 24 אחוזים מעוניינים להשאיר את השכונות הללו בריבונות ישראל.³⁸ במובנים רבים יש בממצאים אלה השלמה עם רעיון "שתי מדינות לשני עמים", למרות שניתן להבין מהם כי הציבור מעוניין באופן עקרוני בהפרדות מן הפלסטינים, לעתים ללא הבנת משמעויותיה.

הזירה האיראנית

איום הגרעין האיראני עמד במרכז השיח הביטחוני בישראל ב-2015 ובמיוחד בחודש יולי, כאשר נחתם ההסכם בין איראן למעצמות על תוכנית הגרעין האיראנית. מסקרים שנעשו בתקופה זו עלה כי רוב גדול בציבור סבר שההסכם עם איראן מסכן את ישראל (כ-77 אחוזים),³⁹ או מהווה איום קיומי עליה (73 אחוזים).⁴⁰ יתרה מזו, הציבור סבר שאיראן לא תקיים באמת את התחייבויותיה במסגרת ההסכם (78 אחוזים), וכי ההסכם לא ימנע ממנה להגיע לנשק גרעיני בעשור הקרוב (74 אחוזים).⁴¹ לפיכך, רוב הציבור התנגד להסכם (69-70 אחוזים),⁴² וחלק נכבד ממנו (51-60 אחוזים) אף האמין

כי על ראש הממשלה לפעול בכל הכלים כדי לגרום לקונגרס האמריקאי לדחות את ההסכם (לעומת 38 אחוזים שהיו מעדיפים לראות את נתניהו מנסה להגיע להבנות עם אובמה).⁴³ במובן זה הציבור התיישר עם עמדתו של ראש הממשלה, גם משום שלמעשה, לא נשמעו כמעט עמדות ממסדיות פומביות בעד ההסכם. עמדות הציבור כפי שהשתקפו בממצאי הסקרים נחלקו בין תפיסת ההסכם כ"רע", לבין תפיסתו כ"רע מאוד".

לעומת זאת, ביחס לשאלה – מה על ישראל לעשות לאחר שהסכם הגרעין נחתם – עולה תמונה מורכבת יותר: 32–47 אחוזים מהציבור צידדו בתקיפת אתרי הגרעין באיראן, ואילו 40 אחוזים התנגדו לכך.⁴⁴ מדובר בירידה קלה במספר המצדדים באופציית התקיפה ביחס לעבר. כך למשל, ב-2009 תמכו 59 אחוזים במתקפה צבאית, בעוד 41 אחוזים התנגדו לה.⁴⁵ ב-2012 היו 48 אחוזים בעד ו-52 אחוזים התנגדו.⁴⁶ ממצאים שונים עלו באפריל 2015, שלושה חודשים לפני חתימת ההסכם בין איראן למעצמות (60 אחוזים נגד).⁴⁷

במובנים מסוימים, הממצאים משקפים את הוויכוח הפומבי ששרר בקרב צמרת המערכת הפוליטית-ביטחונית עוד מ-2011 סביב האפשרות של תקיפה צבאית ישראלית עצמאית על מתקני הגרעין של איראן. בנוסף, יש להעיר כי מידת ההבנה הציבורית בסוגיה האיראנית בכלל, ובכל הקשור להסכם בין המעצמות בפרט אינה גבוהה, והשאלות שנשאלות דיכוטומיות למדי. בראייה לעתיד סביר להניח כי בשנת 2016, הסוגיה תעסיק את הציבוריות הישראלית במידה פחותה לעומת שאר האיומים, ובוודאי במידה פחותה מזו שהעסיקה אותו טרם חתימת ההסכם.

מסקנות

במאמר זה נסקרו עמדות הציבור הישראלי-יהודי ביחס לשלוש הזירות הביטחוניות המרכזיות: הסכסוך הישראלי-פלסטיני, זירת עזה והקונפליקט עם איראן. לנוכח מאפייני הזירה העזתית (בדומה לזירה הצפונית, שלא נדונה במאמר זה) ניתן להניח כי השיח הציבורי בנושא זה יהיה תלוי בהתפתחויות בשטח. די יהיה באירוע בדיד על מנת לדדרר זירה זו (ואחרות) להסלמה רבתי. סביר להניח כי הסוגיה האיראנית לא תתפוס מקום מרכזי בשיח הציבורי בשנת 2016, שכן ההסכם בין איראן למעצמות הוא עובדה מוגמרת, ויש להניח שלא יתרחשו בתקופה זו התגרויות איראניות בהקשר זה, או יתפתחו התנגדויות בעלות משמעות לתוכן ההסכם ולתנאיו. על כן צפוי שדעת הקהל תעסוק, אם בכלל, בעיקר בנגזרות ההסכם האפשריות דוגמת שיפוי אמריקאי שיתרום לעוצמתה הצבאית של ישראל, או במעורבות האיראנית בסוריה. עם זאת,

אין להוציא מכלל אפשרות העלאה חוזרת של הנושא לסדר היום הציבורי באופן יזום, על ידי בעלי עניין שיחתרו להסיט את השיח מנושאים שאותם יבחרו להצניע, אל הנושא האיראני.

בה בעת, סביר להניח שב־2016 תישאר הזירה הפלסטינית במרכז העניין הציבורי בהקשר הביטחוני. התמיכה הציבורית בהסכם מדיני בדגש על הרעיון "שתי מדינות לשני עמים" עודנה קיימת, למרות הקיפאון המדיני וההידרדרות הביטחונית. תמיכה זו מעוררת שאלה, שכן מדובר בעמדה השורדת על אף קיטוב גובר כמעט בכל תחום בזירה הפנימית, ובהיות המדינה מובלת על ידי ממשלת ימין מובהקת. במיוחד יש להדגיש את הצפי בסוגיית ירושלים. ניתן לומר בזירות המתבקשת כי לפחות בהיבט זה מסתמן שינוי אפשרי מסוים בעמדות הציבור, גם אם יש להמתין ולראות אם מדובר באווירה חולפת, או שמא תתפתח מגמת תזוזה בעמדות הציבור ביחס לרכיביה המעשיים של הסדרה בירושלים.

מחקרי דעת קהל מראים כי לרוב הציבור דעות לא־עקביות, וכי רק בקצוות יש קבוצות לא־גדולות המחזיקות בדעות נחרצות, שקשה להשפיע עליהן. בדרך כלל, דעת קהל מצויה בהמתנה, רדומה אך זמינה, וזו מכתובה את הלך הרוח – גם אם לאו דווקא את סדר היום המדיני־ביטחוני. ואם דעת הקהל ניתנת לשינוי ולעיצוב, אזי לרשות מנהיגות לגיטימית עומד "מרחב תמרון". עוד מדגישים מחקרים את מקומה של מנהיגות נחושה שיכולה לסחוף אחריה את דעת הקהל.⁴⁸ לכן, וכמסקנה העולה מהממצאים שהיוו בסיס אמפירי לניתוח במאמר זה, למנהיגות הישראלית בעת הנוכחית יש מנדט ציבורי לתהליך מדיני. בשיח ניתן כבר למצוא ניצני רעיונות חדשים ואלטרנטיביים לפתרונות שאינם זוכים להדהוד בשיח הציבורי והתקשורתי המרכזי, ולכן אינם מוצאים עדיין ביטוי בסקרים. דווקא העובדה שמדובר בממשלת ימין תאפשר אולי לראש הממשלה לגלות גמישות בנושאים מדיניים־ביטחוניים, בלי שייאלץ להתמודד עם התנגדות נחרצת מצידה של האופוזיציה בכנסת.

הערות

- 1 ראו למשל: **מדד השלום**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, מאי, יולי, 2015, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=292&monthname> = מאי
- 2 בן כספית, סקר מכון פאנלס פוליטיקס עבור הסקר השנתי של **מעריב**, 13 בספטמבר, 2015. לפי סקר אחר, 70 אחוזים סבורים שבמצבם האישי לא חל כל שינוי. ראו: אהרון לפידות, "ישראלים, וטוב לנו", סקר ראש השנה תשע"ו, **ישראל היום**, מוסף חג, 13 בספטמבר 2015, עמוד 4–5.
- 3 ניתן ללמוד על רמת החרדה גם מנתוני המשטרה לגבי מוקד המידע 100. לפי הנתונים, בשבוע הראשון של אוקטובר, כשהחלו אירועי הטרור, הגיעו אליו 20 אלף שיחות. בשבועיים שלאחר מכן

- התייצב המספר על כ-15 אלף שיחות, בשבוע לעומת 6,000–7,000 בימי שגרה.
- 4 מנו גבע ומינה צמח, מכון המחקר מדגם בשיתוף איי פאנל, חדשות ערוץ 2 והתכנית "פגוש את העיתונות", 10 באוקטובר, 2015, http://www.mako.co.il/news-military/politics-q4_2015/Article-3ad3eabe7325051004.htm
- 5 סקר מולד, **איומים ביטחוניים, הזדמנויות מדיניות ו'צוק איתן'**, מאי 2015.
- 6 ראו אצל עמוס הראל, "זעם כבוש", **הארץ**, 16 באוקטובר 2015, עמוד 4.
- 7 ראו התייחסות בגרסאות שונות לדירוג האיום: סקר מולד; סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16–17 בפברואר 2015. <http://heb.inss.org.il/index.aspx?id=4354&articleid=8843>
- 8 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2015, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=297&monthname=VogiHWBuljo>; סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16–17 בפברואר 2015, <http://heb.inss.org.il/index.aspx?id=4354&articleid=8843>
- 9 סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16–17 בפברואר 2015; סקר מולד.
- 10 עמוס הראל, שם.
- 11 ראו למשל: סקר מולד; מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, יולי 2014, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=276&monthname=Vogiv2Buljo>; אוגוסט 2014, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=283&monthname=Vogi32Buljo>
- 12 ראו למשל, **מדד השלום**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2014; ספטמבר 2014, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=284&monthname=Vogjg2Buljo>
- 13 סקר מולד.
- 14 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2014; סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16–17 בפברואר 2015.
- 15 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2014.
- 16 יהודה בן מאיר, "מה אומר העם: ממצאי סקר דעת קהל בנושאי ביטחון", **מבט על**, גיליון 114, 14 ביוני 2009, <http://heb.inss.org.il/index.aspx?id=4354&articleid=770>; יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **"קולו של העם: דעת קהל בישראל בסוגיות הביטחון הלאומי"**, מזכר 130, המכון למחקרי ביטחון לאומי; מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2014.
- 17 יהודה בן-מאיר, **מבט על**, גיליון 114, 14 ביוני 2009; מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2015, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=296&monthname=Vogi32Buljo>
- 18 יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **קולו של העם**; מכון מחקרי "הגל החדש" עבור "ישראל יוזמת", 10–11 בפברואר, 2015; מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוקטובר 2014, ועוד. <http://www.yozmim.org/2015/02/269>
- 19 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2015.
- 20 מכון הארי ס. טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים והמרכז הפלסטיני למדיניות ולחקר דעת קהל ברמאללה (PSR) http://truman.huji.ac.il/?cmd=joint_polls; מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אפריל 2015, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=291&monthname=Vogi32Buljo>

- יולי 2015; ספטמבר 2015.
- 21 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוקטובר 2014, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=285&monthnameVogms2Buljo> = אוקטובר #.
- 22 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, מרס 2015; ספטמבר 2015.
- 23 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אפריל 2014, <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=274&monthnameVogm7mBuljo> = אפריל #.
- 24 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2015.
- 25 יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **קולו של העם**; מכון הארי ס. טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים והמרכז הפלסטיני למדיניות ולחקר דעת קהל ברמאללה (PSR).
- 26 מכון הארי ס. טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים והמרכז הפלסטיני למדיניות ולחקר דעת קהל ברמאללה (PSR); מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2015; סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16-17 בפברואר, 2015.
- 27 סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16-17 בפברואר 2015.
- 28 מכון הארי ס. טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים והמרכז הפלסטיני למדיניות ולחקר דעת קהל ברמאללה (PSR).
- 29 יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **קולו של העם**; סקר דעת קהל של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הכנס הבינלאומי השנתי 16-17 בפברואר 2015.
- 30 מכון הארי ס. טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים והמרכז הפלסטיני למדיניות ולחקר דעת קהל ברמאללה (PSR).
- 31 שם.
- 32 סקר מולד.
- 33 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, דצמבר 2014.
- 34 סקר מולד.
- 35 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ספטמבר 2015; מכון הארי ס. טרומן לקידום השלום באוניברסיטה העברית בירושלים והמרכז הפלסטיני למדיניות ולחקר דעת קהל ברמאללה (PSR), <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=297&monthnameVognZGBuljo> = ספטמבר #.
- 36 בן כספית, סקר מכון פאנלס פוליטיקס.
- מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוקטובר 2015; <http://www.peaceindex.org/indexMonth.aspx?num=298&monthname> = אוקטובר; מכון מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוקטובר 2015; מסקר מכון מדגם עבור חדשות 10 עולה, כי 42 אחוזים סברו שאין לאפשר ליהודים להתפלל בהר הבית, ו-36 אחוזים סברו שיש לאפשר זאת, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=115724>.
- 37 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, דצמבר 2015. ב-2012, 47 אחוזים היו מוכנים להחזיר את השכונות הערביות בירושלים. ראו: יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **קולו של העם**.
- 38 בן כספית, סקר מכון פאנלס פוליטיקס.
- 39 גלית עדות, **מעריב**, 17 ביולי 2015; בן כספית, סקר מכון פאנלס פוליטיקס.
- 40 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2015.
- 41 מכון שריד עבור חדשות 10, 15 ביולי 2015.
- 42 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2015; מכון שריד עבור חדשות 10, 15 ביולי

- http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1137624 ,2015
- 43 גלית עדות, **מעריב**; מכון שריד עבור חדשות 10.
- 44 שם.
- 45 יהודה בן מאיר, "מה אומר העם: ממצאי סקר דעת קהל בנושאי ביטחון", **מבט על**, גיליון 114, 14 ביוני, 2009.
- 46 יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **קולו של העם**.
- 47 מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אפריל, 2015.
- 48 אשר אריאן, **ביטחון בצל איום, דעת קהל בישראל בנושאי מלחמה ושלום**, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים והוצאת פפירוס, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב 1999; יהודה בן מאיר ואולנה בגנו-מולדבסקי, **קולו של העם**; דן כספי, **תמונות בראש, דעת קהל ודמוקרטיה**, האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב 2001.